

การพัฒนาแนวทางการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาบน
ฐานทรัพยากรบ้านกองแหะ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม
จังหวัดเชียงใหม่

Using Community Resources as a Base to Reduce in
Equality in Education, Baan Kong Ha, Pong Yaeng
Sub-district, Mae Rim District,
Chiang Mai Province

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชไมมณ ศรีสุรักษ์
อาจารย์ จันทรา แซ่ลิว

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
งบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2563

โดยการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ประจำปีงบประมาณ 2564

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและวิจารณ์ผล ข้อเสนอแนะการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่อง การพัฒนาแนวทางการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาบนฐานทรัพยากรบ้านกองแหะ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยนำเสนอผล “ก่อนการเปลี่ยนแปลง” และ “หลังการเปลี่ยนแปลง” ของชุมชน โดยสรุป-อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไว้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ด้าน ได้แก่ ผลการศึกษาข้อมูลทรัพยากรชุมชนบ้านกองแหะ ผลพัฒนากระบวนการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้าน และ ผลพัฒนาแนวทางการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นบนฐานทรัพยากรในชุมชนบ้านกองแหะ นำเสนอตามลำดับดังนี้

สรุปผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โด้นำเสนอสรุปผลก่อนการเปลี่ยนแปลงและหลังการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนตามวัตถุประสงค์ 3 ด้านดังนี้

ก่อนการเปลี่ยนแปลง

สรุปผลการศึกษาสภาพการณ์ข้อมูลทรัพยากรชุมชนบ้านกองแหะก่อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พบว่ามีปัญหาเดิมของชาวบ้านในมิติ “ดิน น้ำ ป่า” จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ (1) การไม่มีความรู้ในทรัพยากรในหมู่บ้านของตนเอง (2) พิธีกรรมที่นำไปสู่การทำลายป่า (3) การประกอบอาชีพที่ยั่งยืน ไม่สร้างอาชีพบนฐานทรัพยากรชุมชน ไม่ภูมิใจในท้องถิ่น (4) การย้ายถิ่นฐานของผู้ปกครอง (5) โรคระบาดโควิด-19 ทำให้ตงงานและทำอาชีพการเกษตรใช้ทรัพยากรไม่ถูกต้อง นำไปสู่การการตั้งโจทย์ปัญหาจากชุมชนว่าควรมีกระบวนการอย่างไร มีบทบาทอย่างไร และทำอย่างไร

หลังการเปลี่ยนแปลง

1. สรุปผลการพัฒนากระบวนการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้าน พบว่าในระยะเวลาดำเนินการวิจัย 8 เดือน โดยใช้วิธีการเข้าถึงและเข้าใจชุมชน 9 ขั้นตอน และกระบวนการวิจัยการมีส่วนร่วม 7 ขั้นตอน พบการเปลี่ยนแปลงด้าน “กระบวนการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชน” โดยเกิดการแต่งตั้ง “คณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ พ.ศ. 2564” มีรูปแบบกระบวนการสร้างความตระหนักรู้ฯแบบ “การมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างอนาคตร่วมกัน” มอบบทบาทหน้าที่พัฒนาหมู่บ้านร่วมกันมีส่วนร่วมรณรงค์การสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้าน

สรุปผลการเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวบ้านกองแหะภูมิใจความสามัคคีในชุมชนของตนเอง ชุมชนมีความสุขมากขึ้น และมีความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้าน

2. สรุปผลการพัฒนาแนวทางการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นบนฐานทรัพยากรในชุมชนบ้านกองแหะ พบการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงด้านความเสมอภาคทางการศึกษา โดยการใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชุมชน บูรณาการกับความรู้เชิงวิชาการ ที่นักวิจัย และ นักวิชาการหนุนเสริมแก่ชาวบ้านทั้งแนวตั้งและแนวนอน (Co-creation of knowledge) ผลจากการทำงานนั้นสร้างการเรียนรู้และความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นจากปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นการใช้ศาสตร์ตะวันตก ควบคู่กับการใช้ศาสตร์ตะวันออก ทำให้ได้การเปลี่ยนแปลงดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และหนุนเสริมความรู้เชิงวิชาการให้ชุมชนได้นำมาใช้กับแนวคิดการพัฒนาโครงการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้านโดยตัวชุมชนเอง

สรุปผลการเปลี่ยนแปลงด้านความเสมอภาคทางการศึกษา ทำให้ชาวบ้านกองแหะภูมิใจในองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง นับถือองค์ความรู้ภูมิปัญญาของตนเองมากขึ้น ชื่นชมในองค์ความรู้ใหม่ที่คิดขึ้นได้ใหม่จากการนำองค์ความรู้ทางวิชาการมาผสมผสานกับความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างได้ผล

2.2 การเปลี่ยนแปลงด้าน “การเข้าถึงความรู้ทรัพยากรบ้านกองแหะของชุมชน” โดยคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะประชุมแบบมีส่วนร่วมสร้างอนาคตร่วมกันโดยจัดทำ “โครงการให้การศึกษแก่ชุมชนในท้องถิ่นและเป็นแนวทางพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษา” ชุมชนสามารถสร้างแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและจัดกิจกรรมอบรมสัมมนาให้แก่ชาวบ้าน เป็นการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นบนฐานทรัพยากรในชุมชนบ้านกองแหะ ใช้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนรวมในการให้ความรู้แก่ชุมชน และบริการติดตามผลทุกพื้นที่บริการโดยวางระบบการพัฒนาศาสน์แบบ “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้การเข้าถึงความรู้ทรัพยากรบ้านกองแหะของชุมชนมี 3 ฐาน ได้แก่ ฐาน 1 การอนุรักษ์ป่าและไฟป่า ฐาน 2 เกษตรอินทรีย์ผสมผสาน ฐาน 3 ขยะทะเลมิติดิน น้ำ ป่า โดยระดมทีมจากหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมเป็นวิทยากร

สรุปผลการเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวบ้านกองแหะเข้าถึงความรู้ทรัพยากรบ้านกองแหะของชุมชน สามารถใช้ทรัพยากรได้ถูกต้อง และมีจิตสำนึกรักษ์ทรัพยากรชุมชน

2.3 การเปลี่ยนแปลงด้าน “สมรรถนะในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านกองแหะ” การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นงานที่ต้องพัฒนาการศึกษาเพื่อส่งเสริมนักเรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ดีจากเรื่องใกล้ตัวไปหาไกลตัวและสอดคล้องกับวัฒนธรรม สังคม และ ทรัพยากรชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่

สรุปผลการเปลี่ยนแปลงทำให้โรงเรียนกำหนด “สมรรถนะ” ของนักเรียนด้านการงานอาชีพ ในทุกระดับชั้น สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ที่ต้องการพัฒนาทักษะชีวิตและเตรียมความพร้อมให้นักเรียนจบการศึกษาออกมาแล้วสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนในชุมชนของ

ตนเอง ทำให้ครูและนักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มั่นใจในสถานศึกษาของตนเองว่าสามารถส่งเสริมงานพื้นฐานให้จบไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชุมชนของตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. สรุปผลการคาดการณ์สิ่งที่จะตามมาหลังจากการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้วมี 4 ด้าน ได้แก่ (1) การเปลี่ยนแปลงตัวคน เปลี่ยนแปลงเป็น “คนที่มีความสามารถ” (2) การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาที่ “สอดคล้องกับโจทย์ด้วยปัญหาของชุมชน” (3) การเปลี่ยนแปลงกลไกการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน “โดยชุมชนเอง” และจากการติดตามและดำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป

สรุปผลความยั่งยืนที่เกิดขึ้นและมีแนวทางการติดตาม ดำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป ที่เด่นชัด 2 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านตัวบุคคล และ (2) ด้านกลุ่มคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ

อภิปรายและวิจารณ์ผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลการพัฒนาแนวทางการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาบนฐานทรัพยากรบ้านกองแหะ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบสภาพการณ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงและหลังการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงนำเสนอรายละเอียดได้ตามลำดับดังนี้

ก่อนการเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาสภาพการณ์ข้อมูลทรัพยากรชุมชนบ้านกองแหะก่อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีปัญหาเดิมของชาวบ้านในพื้นที่ 5 ด้านดังนี้ **ปัญหาด้านที่ 1** ปัญหาการไม่รู้จักรักรักษาทรัพยากรในชุมชนของตนเองด้าน “ดิน น้ำ ป่า” ส่งผลให้ไม่มีความตระหนักในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชนของตนเอง ได้แก่ (1) ปัญหาการใช้สารเคมีเนื่องจากไม่รู้ว่าบ้านกองแหะมีดินดี เป็นดินชุดดอยปุ๋ย การใช้สารเคมี ทำให้รดน้ำมากเกินไป ดินแฉะ ทำให้ได้ผลผลิตต่ำกว่าการลงทุน การไม่พักดิน (2) ปัญหาการใช้น้ำอย่างไม่รู้คุณค่าการปล่อยน้ำขยะคร้วเรือลงในแหล่งต้นน้ำ (3) ปัญหาการทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย เกิดปัญหาดินทรุด ดินถล่ม ในฤดูฝน และการเกิดไฟป่าในฤดูแล้ง เนื่องจากเป็นป่าไม่ผลัดใบ ไฟป่าบางส่วนมาจากการเผาเพื่อทำไร่เลื่อนลอย **ปัญหาด้านที่ 2** ปัญหาด้านความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับการทำลายป่าชุมชน เพื่อจัดบริเวณงานศพและเผาศพ ทำให้เกิดป่าเสื่อมโทรม **ปัญหาด้านที่ 3** ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ชาวบ้านทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ คนในชุมชนไม่ถึงร้อยละ 10 ที่มีความรู้จักรักรักษาทรัพยากรด้าน “ดิน น้ำ ป่า ของทรัพยากรชุดดินดอยปุ๋ย” และคนในชุมชน ร้อยละ 90 ไปรับจ้างงานที่อื่น และไปรับจ้างทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ทำไร่เลื่อนลอย และย้ายถิ่นฐานตามการจ้างงานไม่ได้อยู่พัฒนาบ้านและชุมชนของตนเองให้ยั่งยืน ไม่เกิดความภูมิใจและรักในชุมชนของตนเอง **ปัญหาด้านที่ 4** มีสถานศึกษาขนาดเล็ก 1 แห่ง ครูไม่ครบชั้น ครูไม่ครบกลุ่มสาระ ผู้ปกครอง : ฐานะยากจน อาชีพรับจ้าง และทำการเกษตรนักเรียน ย้ายตาม

ผู้ปกครองไปทำงานรับจ้างทางการเกษตรตามทีต่าง ๆ และ **ปัญหาด้านที่ 5** สถานการณ์โรคระบาด โควิด-19 คนว่างงาน กลับสู่หมู่บ้าน และสุขภาพไม่แข็งแรง กลับมาทำการเกษตรโดยใช้ทรัพยากรไม่ ถูกต้องและไม่มีทักษะอาชีพพื้นฐานที่จำเป็นในบ้านกองแหะ (เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมของบ้านกอง แหะ, 2563)

อภิปรายและวิจารณ์ผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากปัญหาทั้ง 5 ด้าน ชุมชนได้ตั้งโจทย์ปัญหา จากความต้องการของชุมชน 3 ประการ ได้แก่ **โจทย์ปัญหาจากชุมชน ข้อ 1** ชุมชนควรทำ ภาระบวกรอย่างไรที่จะ พัฒนาความรู้ สร้างความตระหนัก สร้างคนรู้ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ ทรัพยากรบ้านกองแหะได้อย่างแท้จริง **โจทย์ปัญหาจากชุมชน ข้อ 2** ชุมชนบ้านกองแหะควรมี บทบาทอย่างไรในการพัฒนาชุมชนบ้านกองแหะบนฐานทรัพยากรที่มี **โจทย์ปัญหาจากชุมชน ข้อ 3** ควรทำอย่างไรจะลดช่องว่างปัญหาเหล่านี้ แก่ปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติการสร้างโอกาสทางการ ศึกษาบนฐานทรัพยากรบ้านกองแหะ โดยให้โอกาสเด็กและเยาวชนในชุมชน ได้พัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ทักษะอาชีพพื้นฐานที่จำเป็น ให้ใช้ทรัพยากรบ้านกองแหะได้ถูกต้อง เพื่อสร้างความเสมอ ภาคทางการศึกษาทั้งในระบบสถานศึกษา นอกกระบบ และตามอัธยาศัย (เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ของบ้านกองแหะ, 2563)

หลังการเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาสภาพการหลังการเปลี่ยนแปลงด้าน “กระบวนการสร้างความตระหนักรู้ คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้าน” ทำให้ชาวบ้านกองแหะ เกิดความภูมิใจในชุมชนของตนเอง เกิดความสามัคคีในชุมชน ชาวบ้านมีความสุขมากขึ้น และมีความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชน ในระดับหมู่บ้าน และ จากการศึกษาสภาพการหลังการเปลี่ยนแปลงด้าน “การพัฒนาแนวทางการ สร้างความเสมอภาคทางการศึกษาโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นบนฐานทรัพยากรในชุมชนบ้านกองแหะ ” พบว่า(1) มีการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านกองแหะ มีความภูมิใจในองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ตนเอง นับถือองค์ความรู้ภูมิปัญญาของตนเองมากขึ้น ชื่นชมในองค์ความรู้ใหม่ที่คิดขึ้นได้ใหม่จาก การนำองค์ความรู้ทางวิชาการมาผสมผสานกับความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาได้ (2) การเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านกองแหะ ได้เข้าถึงความรู้ทรัพยากรบ้านกองแหะของ ชุมชน ทั้งในระบบ นอกกระบบ และ ตามอัธยาศัย สามารถใช้ทรัพยากรได้ถูกต้อง และมีจิตสำนึกรักษ์ ทรัพยากรชุมชน (3) มีการเปลี่ยนแปลงทำให้โรงเรียนกำหนด”สมรรถนะ”ของนักเรียนด้านการงาน อาชีพ ในทุกระดับชั้น สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ที่ต้องการพัฒนาทักษะชีวิตและเตรียม ความพร้อมให้นักเรียนจบการศึกษาออกมาแล้วสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนในชุมชนของ ตนเอง ทำให้ครูและนักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มั่นใจในสถานศึกษาของตนเองว่าสามารถ ส่งเสริมการงานพื้นฐานให้จบไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชุมชนของตนเองได้อย่างยั่งยืน และ ความยั่งยืนที่เกิดขึ้นและมีแนวทางการติดตาม อนุรักษ์พัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป ที่เด่นชัด

2 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านตัวบุคคล และ (2) ด้านกลุ่มคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ อภิปรายได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ

อภิปรายและวิจารณ์ผลการวิจัยได้ว่ากระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาจาก “การเข้าถึง-เข้าใจชุมชนและการมีส่วนร่วม” ทำให้พัฒนาแนวทางที่ต้องการได้สำเร็จ สอดคล้องกับหลักคิดการลงพื้นที่ชุมชนเพื่อการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จของ ลุงหนานชาญ อุทธิยะ นักวิจัยชุมชนแห่งบ้านสามขา กล่าวว่า “กระบวนการพัฒนาชุมชน อาศัย 9 ขั้นตอนนี้ ได้แก่ (1) เข้าถึงชุมชน (2) เข้าใจชุมชน (3) กำหนดเป้าหมายร่วมกัน (4) สร้างความเข้าใจในเป้าหมาย และขับเคลื่อนสู่เป้าหมายเดียวกัน (5) กำหนดแนวทางร่วมกัน (6) แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ (7) ลงมือปฏิบัติ (8) ทบทวน ประเมินนำเสนอในเวทีเพื่อสร้างความภาคภูมิใจและมีพลังที่จะลงมือปฏิบัติต่อไป และ (9) สังเคราะห์ ความรู้ สรุปรบทเรียน จึงจะสามารถพัฒนา กระบวนการสร้างความตระหนักของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ชาญ อุทธิยะ ,2562: สัมภาษณ์เชิงลึก) ทั้งนี้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นฐาน ที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจน สิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และ เทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การตัดสินใจ การประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ จากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน (ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ, 2546) กระบวนการ PAR สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ทำงานอย่างเข้มแข็ง และยังสามารถแก้ปัญหาหน่วยงานอื่นคือทำงานตามนโยบาย ไม่ได้ทำตามความต้องการของสังคม เมื่อจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมพบว่าเกิดการทำงาน 2 ผสาน ร่วมทุน ร่วมสร้าง ร่วมทำการแก้ปัญหาตามความต้องการที่ผสานนโยบายรัฐ เช่น งานชลประทาน งานอบต. สามารถดำเนินงานโครงการตามนโยบายและตอบโจทย์ความต้องการของชาวบ้านในขณะเดียวกัน (เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมของบ้านกองแหะ, 2563) สอดคล้องกับการศึกษาของ เลิศชาย ศิริชัย (2555) ที่ได้กล่าวมาแล้วจากการเปรียบเทียบกรณีศึกษา 2 กรณีที่มีความยั่งยืนของกลุ่มแตกต่างกัน เลิศชายระบุว่า มีตัวชี้วัดบางตัวที่แสดงความแตกต่างนั้นเช่น รูปแบบการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ซึ่งกลุ่มที่มีความยั่งยืนจะปรากฏชัดเจนกว่า ชัดความสามารถของกลุ่มในการสร้างเครือข่ายและประสานงานกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย (เช่น ไม่เพียงแต่สร้างเครือข่ายกับเพื่อนได้เท่านั้น แต่สามารถทำงานกับภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนได้ด้วย) รวมทั้งตัวชี้วัดเรื่องการเป็นกลุ่มที่เปิดตัวต่อภายนอกอย่างรู้เท่าทัน เป็นต้น

นอกจากนี้ในระหว่างการทำงานทุกขั้นตอนนำความรู้จากการสรุปรบทเรียนไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional learning community :PLC) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงใดๆ เป็นไปได้ยากที่จะทำเพียงลำพังต้องสร้างความเป็น PLC ที่ สอดคล้องกับธรรมชาติทางวิชาชีพพร้อมในโรงเรียน ย่อมมีความ ป็นชุมชนที่สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

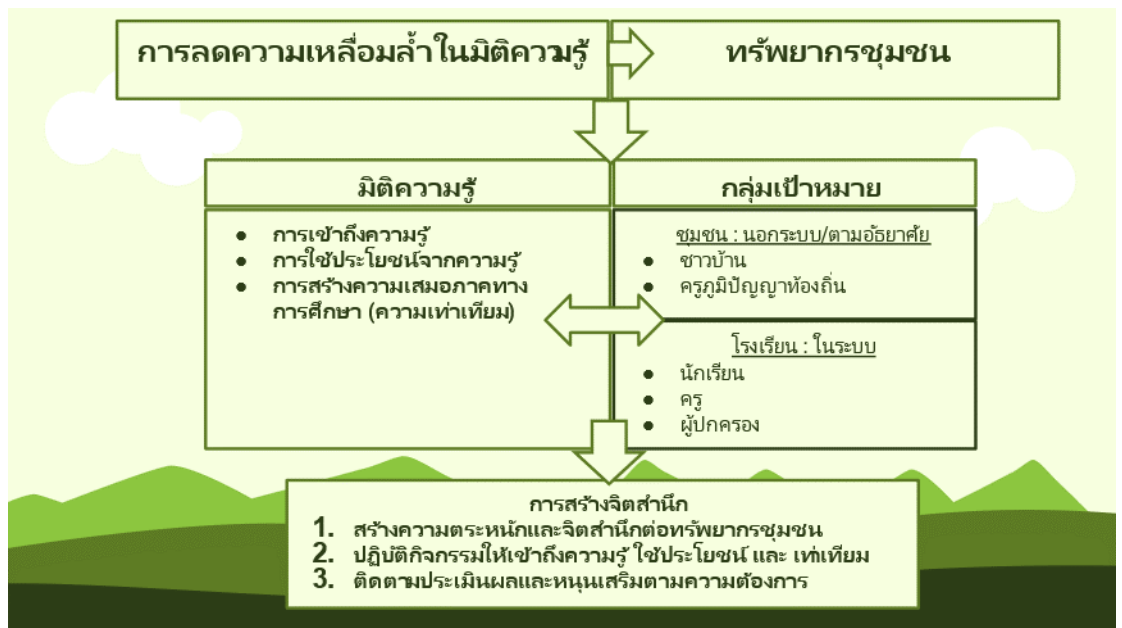
(Senge, 1990) ชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาชีพได้นั้น ต้องมีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นบรรยากาศ “ชุมชนกัลยาณมิตร ทางวิชาการ” (สุรพล ธรรมร่มดี, ทศนีย์ จันอินทร์, และ คงฤช ไตรยวงศ์, 2553) ที่มีลักษณะความเป็นชุมชน แห่งความเอื้ออาทรอยู่บนพื้นฐาน “อำนาจเชิงวิชาชีพ” และ “อำนาจเชิงคุณธรรม” (Sergiovanni, 1994) เป็นอำนาจที่สร้างพลังมวลชนเริ่มจากภาวะผู้นำ ร่วมของครูเพื่อขับเคลื่อนการ ปรับปรุงและพัฒนาสถานศึกษา (Fullan, 2005)

การเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ผลการดำเนินงานวิจัยในระยะเวลา 8 เดือน โดยชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนแนวทางสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ เกิด “คณะกรรมการดำเนินงานชุมชน บ้านกองแหะ ประจำปี 2564” ซึ่งมีการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบโดยชุมชนเอง และจัดทำโครงการตามแผนและขั้นตอน ติดตามประเมินผล และประสานงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง สร้างแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาด้านทรัพยากรชุมชนบ้านกองแหะ 3 ฐาน ได้แก่ ฐาน 1 การอนุรักษ์ป่าและไฟป่า ฐาน 2 เกษตรอินทรีย์ผสมผสาน ฐาน 3 ขยะทะเลลุมิตดิน น้ำ ป่า โดยระดมทีมจากหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน อาทิเช่น (1) ทีมวิทยากรจากไฟป่าภูพิงค์ (2) ทีมวิทยากรหนุนเสริมจากผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ (3) ทีมวิทยากรจากเกษตรอำเภอ (4) ทีมวิทยากรหนุนเสริมจากคุณครูสอนวิชาเกษตร การงานพื้นฐานอาชีพ (5) ทีมวิทยากรหนุนเสริมจาก คณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ (6) ทีมวิทยากรจากสาธารณสุข (7) ทีมวิทยากรหนุนเสริมจาก อสม. และคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ เป็นต้น มีรูปแบบในลักษณะการรวมกลุ่มทุกสถาบันในรูปแบบ “บวร” ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน สอดคล้องกับพระราชดำริของรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานหลักการ “บวร” หมายถึง การนำสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนา และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจแก้ปัญหาตนเองและชุมชน กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้าง และบริหารจัดการชุมชน ของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดนราธิวาสกลุ่มศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม: 1)

การเปลี่ยนแปลงด้านความเสมอภาคทางการศึกษา มาจากการเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเทียบเท่ากับการนำมาบูรณาการกับองค์ความรู้ทางวิชาการ เห็นได้จากผู้วิจัยและนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ในภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องหนุนเสริมความรู้ทางวิชาการ และ จัดเวทีแบบมีส่วนร่วมให้ชุมชนได้ร่วมคิดร่วมทำและสร้างสรรค์การพัฒนาอย่างเท่าเทียมผู้วิจัยหนุนเสริมชุมชนใน

กิจกรรมการมีส่วนร่วมในการบูรณาการข้ามศาสตร์ ประกอบด้วยการบูรณาการสาระ (1) จิตวิทยา พัฒนาการการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การให้การศึกษาแก่พ่อแม่ (2) การส่งเสริมอารมณ์และทักษะทางสังคม (3) การจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวประกอบจังหวะ (4) การพัฒนาสมรรถนะทางกายและการเล่น (5) สมอบกับการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะการคิด (6) การจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (7) การวิจัยในชั้นเรียน (8) ปรัชญาและหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยเชื่อมต่อด้านระดับประถมศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่(มคอ.2), 2563: 25) เมื่อนำมาบูรณาการศาสตร์ความรู้เชิงวิชาการ ที่นักวิจัยหนุนเสริมแก่ชาวบ้าน ร่วมกับการใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชุมชน และผลจากการทำงำนนั้นสร้างการเรียนรู้และความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นทั้งจากฝ่ายนักวิชาการและชุมชน พบว่าสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่คาดไม่ถึงคือการใช้ศาสตร์ตะวันตก คือ จิตวิทยาชุมชน วิทยาศาสตร์การทำแวนกันไฟ และ การลาดตระเวนดับไฟป่า ควบคู่กับการใช้ศาสตร์ตะวันออกคือ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น“พิธีกรรมผีปู่ย่าที่นำไปสู่การอนุรักษ์ป่า” โดยผู้ใหญ่บ้าน ปยุต ชัยเลื่อน ได้ใช้ประกอบพิธี และใช้เสียงตามสายในหมู่บ้านกระจายข่าวการอนุรักษ์ป่า ทำให้ได้การเปลี่ยนแปลงดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จำนวนไฟป่าลดลง ไม่มีคนลอบเผาป่าในเขตหมู่บ้าน ทั้งนี้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หลักการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในบริบทองคหะ เป็นการบูรณาการสหวิทยาการใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การบูรณาการระหว่างความรู้เชิงวิชาการกับภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชุมชน (Co-creation of knowledge) และผลจากการทำงำนนั้นสร้างการเรียนรู้และความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นทั้งจากฝ่ายนักวิชาการและชุมชน การสร้างสมดุลระหว่างกระบวนการทางวิชาการกับกระบวนการทางสังคมนี้ (กาญจนา แก้วเทพ. 2559: 39)

องค์ความรู้ทางวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาหนุนเสริมการศึกษาและองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น และช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาตามความต้องการที่ชุมชนกำหนดขึ้น และดำเนินการโดยชุมชนเองโดยมีนักวิชาการและภาคีเครือข่ายหนุนเสริม สอดคล้องกับ เขียมลักษณะ อุดการ (2564: 1-4) อธิบายถึงเส้นทางการทำงานมิติการศึกษา/ความรู้ นักวิชาการต้องยกระดับงานผ่านการสังเคราะห์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม พาคิด พาทำ ไม่ทำแทนนักวิจัยชุมชน แต่เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ค่อย ๆ ทำไปที่ละขั้นตอน คำตอบสุดท้ายคือการเข้าใจร่วมกัน โดยใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านการลงพื้นที่และการออนไลน์ มองอย่างวิเคราะห์และเชื่อมโยงตลอดการทำงาน การลดความเหลื่อมล้ำในมิติการศึกษา/ความรู้ ได้ครบทั้ง 3 ระดับ คือ ในระบบ นอกกรอบ ตามอัธยาศัย ด้วยหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ร่วมกันคือ วัชรรมชาติ รู้จิต รู้งาน ละรู้ที่ตนคติ มุมมองออกแบบกระบวนการทำงานที่เหมาะสม หาวิุดช่องโหว่ และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ภาคีเครือข่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ เพื่อให้เกิดการต่อยอดและยกระดับงานวิจัยและการทำงานของโหนดให้มีความต่อเนื่องและสามารถพัฒนาไปสู่ระดับนโยบายทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศ ด้วยกระบวนการดังแผนภาพที่ 5.1 หน้าถัดไป

ภาพที่ 5.1 การลดความเหลื่อมล้ำในมิติความรู้บนฐานทรัพยากรชุมชน

แหล่งที่มาของภาพ: เยี่ยมลักษณ์ อุदारการ, 2564: 1.

จากที่กล่าวมาข้างต้น อภิปรายได้ว่าการลดความเหลื่อมล้ำในมิติความรู้บนฐานทรัพยากรชุมชน เป็นสัมพันธ์ภาพทรัพยากรธรรมชาติบ้านกองแหะกับภูมิรัฐภูมิธรรมเพื่อชีวิตและสังคม ทำให้คาดการณ์สิ่งที่จะตามมาหลังจากการเปลี่ยนแปลงคือ empowerment ในตัวคน มีการตื่นรู้ ตื่นตัวตระหนัก สร้างกลไก กำหนดบทบาท สร้างกระบวนการแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเอง ประกอบกับการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก เช่น ป่าไม้ สถานศึกษา ไฟป่าภูพิงค์ อสม. อบต. ศูนย์เกษตรวิชญา กรมชลประทาน เป็นต้น ทำให้สร้างแหล่งเรียนรู้ เป็นทุนพัฒนาคน ลดปัญหาเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น สร้างความเสมอภาคทางการศึกษาได้ อภิปรายได้ว่าการเปลี่ยนแปลงตัวคน “เป็นคนดีมีความสามารถ” ผู้นำชุมชนใส่ใจ ชุมชน Active ทำให้เกิดการจัดการที่ดี วิตได้จากการสังเกตพฤติกรรมและการสัมภาษณ์ตัวคนผู้ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมงานวิจัยที่เป็นชาวบ้าน รวมถึงภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงจากปัญหาสามารถพัฒนาสอดคล้องกับโจทย์ด้วยปัญหาของชุมชน มีคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ สถานภาพของคณะกรรมการ “คณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ” ที่จัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และมีการหนุนเสริมและมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานโครงการสร้างความตระหนักรู้คุณค่าทรัพยากรชุมชนในระดับหมู่บ้าน ได้บรรลุเป้าหมายจากผลการพัฒนาองค์ประกอบที่เกิดขึ้นและต้องการพัฒนาทำได้อย่างเร่งด่วนคือ การให้ความรู้สร้างความเสมอภาคทางการศึกษาบนฐานทรัพยากรบ้านกองแหะ ให้รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากร “ดิน

น้ำ ป่า” ผ่านการดำเนินโครงการโดยคณะกรรมการชุมชน จากการวิจัยอภิปรายได้ว่าปัจจัยเอื้อจากการทำงานที่ผ่านมา ได้แก่ ต้นทุนด้านประเทศภูมิอากาศและที่ตั้งของหมู่บ้าน บ้านกองแหะอยู่บนพื้นที่สูง อากาศเย็นสบาย เส้นทางคมนาคมถนนดีสัญจรไปมาได้สะดวก เอื้อต่อการเดินทางมาพบปะหารือตั้งวงสนทนาและจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนเป็นเส้นทางขนส่งผลผลิตการเกษตร เป็นเศรษฐกิจฐานเกษตรพื้นที่สูง ต้นทุนศักยภาพ “ตัวคน” และ “ศักยภาพชุมชน” มีความใส่ใจ ต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติ “ดิน น้ำ ป่า ชุดตอยปุ๋ย” พื้นฐานเดิมของทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ต้นทุนทางสังคม มีความสามัคคี และมีความร่วมมือภายในและภายนอก เช่นหน่วยงานอื่น คณะกรรมการ 2 ชุด ภายใน ภายนอก ชุมชน 2 คณะ ขับเคลื่อน เอาผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมา share benefits แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ควรทำอะไรบ้าง ใช้ศักยภาพชุมชนอย่างไร การตั้งคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ นี่คือนี่ที่ชุมชนสร้างขึ้น ขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าที่วางไว้ สามารถดำเนินโครงการและสร้างแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนร่วมกันในสถานศึกษาโดยตัวชุมชนเอง

จากติดตามและธำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป อภิปรายผลที่เด่นชัดได้ 2 ด้าน คือ **ด้านที่ 1 ด้านตัวบุคคล** ผู้ใหญ่บ้าน ปยุต ชัยเลื่อน ใช้วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านฝึปปูย่า ได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ป่าทุกครัวเรือน ผ่านพิธีกรรมและประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน ทำให้มีผลต่อการลดไฟป่าได้ดีมากกว่าการตระเวนดับไฟป่าและสร้างแนวกันไฟ จึงดำเนินการใช้วิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์ควบคู่กันไปในการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า เป็นการสื่อสารกันอย่างยั่งยืนดังที่ สุธีระ ประเสริฐสรรพ (2555) ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับตัวชีวิต “ตัวบุคคล” ว่าความยั่งยืนนั้นมิได้มาจาก “ความเก่งของคนที่มีความรู้เพิ่มมากขึ้น หรือสามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่ได้เท่านั้น หากทว่าจะต้องเป็นคนที่รู้วิธีการแสวงหาความรู้มาแก้ปัญหาใหม่ๆได้ต่างหาก” และ **ด้านที่ 2 ด้านกลุ่มคณะกรรมการชุมชนบ้านกองแหะ** เป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงแข็งแรงเพราะมีโครงสร้างภายในรองรับ มีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ มีโครงสร้าง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ตัวบุคคล และมีการมอบหมายภารกิจที่จะบรรลุซึ่งเป็นหลักประกันความยั่งยืนในระดับที่สูงขึ้น เลิศชาย ศิริชัย (2555) สรุปบทเรียนในประเด็นเรื่องความยั่งยืนจากกรณีศึกษา 2 กรณีที่มีความยั่งยืนแตกต่างกันว่า หากคุณลักษณะของกลุ่มเป็น “กลุ่มผลประโยชน์” มากกว่า “กลุ่มพัฒนา” (ซึ่งความแตกต่างอยู่ที่ความสนใจในกาแสวงหาความรู้ สร้างความรู้ และใช้ความรู้) ความยั่งยืนก็จะไม่เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

ประโยชน์ในทางประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยที่ได้นำมาพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน และสร้างความเสมอภาคทางการศึกษานานาชาติทรัพยากรชุมชนได้ในรูปแบบ “บวร” ในระดับ หมู่บ้าน วัด และ โรงเรียน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ควรมีการพัฒนาแนวทางการสร้างพลังอำนาจชุมชนบนพื้นฐานองค์ความรู้แบบ New production of knowledge (NPK) ใช้ฐานคิดทำงานกับชุมชน กับความรู้นักวิชาการ มีค่าเท่าเทียมกัน Co-production of knowledge สังคมความรู้ยุค 2 ด้านdigital สังคมความรู้ยุค 3 และผสานเป็นองค์ความรู้ใหม่ Co-creation of knowledge รูปแบบภูมิปัญญาวิถีชนสู่การลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างอาชีพยั่งยืนโดยใช้ของทรัพยากรชุมชนเป็นฐาน